

19 પૂંજી અભિલાભ

Capital Gain

પૂંજીગત અસ્તિયાં કે હસ્તાંતરણ (Transfer) સે હોને વાલે લાભ કો, પૂંજી અભિલાભ કહતે હૈ। વ્યક્તિગત Previous Year સમ્પત્તિ (પહનને કે કપડે, ફર્નિચર, વાહન, ટી.વી., ફિજ આદિ પરન્તુ જેવરાં કો છોડકર) કે હસ્તાંતરણ સે હોને વાલી આય કો પૂંજી અભિલાભ સે અલગ રખા ગયા હૈ | પરંતુ વર્ષ 2007–08 સે પૌરાણિક સંકલન, ડાઇગ પેટિગ, યા આર્ટ કે હસ્તાંતરણ સે અર્જિત આય પૂંજી અભિલાભ હોગી | યે દો પ્રકાર કે હોતેં હૈન:

19.1 અલ્યકાલિક પૂંજી અભિલાભ (Short Term Capital Gain)

જબ પૂંજીગત અસ્તિયાં, કરદાતા કે પાસ, 36 માહ (શેયર, ઇક્વિટી ઓરિએન્ટેડ સ્યૂચુઅલ ફંડ કે યુનિટોં કે લિએ 12 માહ) યા ઉસસે કમ સમય તક રહી હો, તો એસી અસ્તિયાં કે હસ્તાંતરણ સે હુઝી આય, અલ્યકાલિક પૂંજી અભિલાભ કહલાતી હૈ | જિસે સકળ કુલ–આય (GROSS TOTAL INCOME) મેં જોડ દિયા જાતા હૈ તથા ઇસ પર નિયમાનુસાર સામાન્ય દર સે કર દેય હોતા હૈ |

અલ્યકાલિક પૂંજી અભિલાભ કી ગણના વિધિ (Calculation of Short Term Capital Gain):

(1) સર્વપ્રથમ સમ્પત્તિયાં કે હસ્તાંતરણ સે પ્રાપ્ત હોને વાલી રાશિ સુનિશ્ચિત કરેં	A
(2) તત્પશ્ચાત ધારા 48 કે તહત માન્ય નિસ્સ કટોતીયોં ઘટાયે :	
(અ) હસ્તાંતરણ સે સંબંધિત વ્યય જૈસે – વિજ્ઞાપન, દલાલી, રજિસ્ટ્રી ખર્ચ ઇત્યાદિ	B
(બ) અર્જન કી લાગત (Cost of Acquisition)	C
(સ) સુધાર કી લાગત (Cost of Improvement)	D
(3) સકળ અલ્ય અવધિ પૂંજી અભિલાભ (X=A–B–C–D)	X
(4) ઘટાયે ધારા U/S 54B/54D/54G કે તહત માન્ય મુક્તિયાં (Exemption)	E
(5) કર યોગ્ય અલ્યાલિક પૂંજી અભિલાભ (Short term Capital Gain) (Y = X - E)	Y

19.2 સિક્યુરિટી ટ્રાંજેક્સન ટૈક્સ (STT):

શેયરોં એવં ઇક્વિટી સ્યૂચુઅલ ફણ્ડોં કે અંતરણ (Transfer) સે હોને વાલે લાભ પર આયકર કે નયે નિયમ સિક્યુરિટી ટ્રાંસેક્સન ટૈક્સ (S.T.T.) દિનાંક 1–10–2004 સે લાગુ હુએ હૈ, જિસકી દર દિ. 01 જૂન 2013 સે પુનરાક્ષિત કી ગઈ હૈ જો નિસ્સાર હૈ:

ક્ર	માન્યતા પ્રાપ્ત સ્ટક એક્સચેંજ પર સૌદોં કા પ્રકાર	વિવરણ	STT કી લાગુ દર	ભુગતાન કિસકે દ્વારા કિયા જાયેગા
01	ડિલીવરી આધારિત (Delivery Based)	શેયરોં કા કય શેયરોં કા વિકય	0.1% 0.1%	કેતા (Purchaser) વિકેતા (Seller)
		ઇક્વિટી ઓરિએન્ટેડ સ્યૂચુઅલ ફંડ કે યુનિટોં કા વિકય	0.001%	વિકેતા (Purchaser) (નિવેશક)
02	નાન ડિલીવરી આધારિત (Non Delivery Based) ડેરિવેટિવ ટ્રેડિંગ (F&O)	શેયરોં કા વિકય	0.025%	વિકેતા (Seller)
		ફયુચર વિકય	0.01%	વિકેતા (Seller)
		આષાન કય	0.125%	કેતા (Purchaser)
		આષાન વિકય	0.017%	વિકેતા (Seller)

- ઇક્વિટી ઓરિએન્ટેડ સ્યૂચુઅલ ફંડ સે આશય એસે સ્યૂચુઅલ ફંડ સે હૈ જો અપને કુલ ફંડ કે 50% સે અધિક કા નિવેશ ઘરેલુ કંપની કે શેયરોં મેં કરતા હૈ | ઇસકા નિર્ધારણ ફંડ કે માસિક ઔસતોં કે, વાર્ષિક ઔસત કે આધાર પર કિયા જાયેગા |
- દિનાંક 1–10–2004 અર્થાત સિક્યુરિટી ટ્રાંજેક્સન ટૈક્સ લાગુ હોને કે બાદ, શેયરોં એવં ઇક્વિટી ઓરિએન્ટેડ સ્યૂચુઅલ ફંડ કે યુનિટોં કે અંતરણ સે હોને વાલે અલ્યકાલિક પૂંજી અભિલાભ (અર્થાત ખરીદી કે 12 માહ કે અંદર શેયરોં / યુનિટો કો બેચ દિયા જાતા હૈ તો ઉસ લાભ પર) પર, 10% કી દર સે આયકર દેય હોગા | જિસે ધારા 88E કે તહત માન્ય છૂટ (જો સિક્યુરિટી ટ્રાંજેક્સન ટૈક્સ કે બરાબર પ્રાપ્ત હોગી) સે સમાયોજિત કિયા જા સકતા હૈ |

44 | उचित इन्कम्टैक्स की शणांक कैसे करें ?

19.3 दीर्घकालिक पूंजी अभिलाभ (Long Term Capital Gain).

- ☞ यदि पूंजीगत अस्तियां, करदाता के पास, 36 माह (असूचीबद्ध शेयर के लिए 24 माह) (स्टाक एक्सचेंज में सूचीबद्ध शेयर तथा इकिवटी ओरिएंटेड स्युचुअल फंड के यूनिटों के लिए 12 माह) से अधिक समय से हो, तो ऐसी अस्तियों के हस्तांतरण से होने वाले लाभ, दीर्घकालिक पूंजी अभिलाभ होंगे।
- ☞ ग्रामीण क्षेत्रों में कृषि भूमि के लेन/देन से होने वाले पूंजी अभिलाभ को कर मुक्त रखा गया है।
- ☞ दिनांक 1–10–2004 के बाद शेयरों/इकिवटी ओरिएंटेड स्युचुअल फंड यूनिटों के विक्रय से होने वाले दीर्घकालिक पूंजी अभिलाभ (अर्थात् शेयर/युनिट करदाता के पास 12 माह से अधिक समय के लिए रही हो) पूर्णतः कर मुक्त होगा। अन्य स्युचुअल फंड (धारा 10(23D) के अंतर्गत) के यूनिटों के हस्तांतरण से प्राप्त, दीर्घकालिक पूंजी अभिलाभ पर आयकर – निम्न में से जो कम हो, देय होगा –यदि हस्तांतरण 10 जुलाई 2004 तक किया गया हो तो –
 - i. Indexing का लाभ न लिया हो @ 10% की दर से,
 - ii. Indexing का लाभ लिया हो @ 20% की दर से,
 - iii. 10 जुलाई 14 के बाद अन्य स्युचुअल फंड के यूनिटों या अन्य अस्तियों के हस्तांतरण से होने वाले दीर्घकालिक पूंजी अभिलाभ पर इंडेक्सिंग के लाभ लेने के पश्चात, 20% की दर से आयकर देय होंगे।
- ☞ दीर्घकालिक पूंजी अभिलाभ को, धारा 80C के तहत कटौतीयों से समायोजित नहीं किया जा सकता है। परन्तु आवश्यक होने पर आयकर से छूट की मौलिक सीमा से समायोजित किया जा सकता है।
- ☞ भूमि/भवन का उचित मूल्य – धारा 50(C) के अनुसार, वास्तविक मूल्य या स्टाम्प मुल्यांकन प्राधिकारी द्वारा लगाया गया मूल्य, जो अधिक हो, उसे पूंजी अभिलाभ की गणना हेतु भूमि/भवन स्थानांतरण के मामले में उचित मूल्य माना जाएगा।

लागत मुद्रास्फीति सूचकांक (Cost Inflation Index)

वित्तीय वर्ष	सूचकांक						
1981–82	100	1990–91	182	1999–00	389	2008–09	582
1982–83	109	1991–92	199	2000–01	406	2009–10	632
1983–84	115	1992–93	223	2001–02	426	2010–11	711
1984–85	125	1993–94	244	2002–03	447	2011–12	785
1985–86	133	1994–95	259	2003–04	463	2012–13	852
1986–87	140	1995–96	281	2004–05	480	2013–14	939
1987–88	150	1996–97	305	2005–06	497	2014–15	1024
1988–89	161	1997–98	331	2006–07	519	2015–16	1081
1989–90	172	1998–99	351	2007–08	551	2016&17	1125

दीर्घकालिक पूंजी अभिलाभ की गणना विधि (Long Term Capital Gain)

- (1) सर्वप्रथम सम्पत्तियों के हस्तांतरण से प्राप्त होने वाली राशि सुनिश्चित करें – A
- (2) तत्पश्चात् धारा 48 के तहत मान्य निम्न कटौतीयां घटाये :–
- (अ) हस्तांतरण से संबंधित व्यय जैसे – विज्ञापन, दलाली, रजिस्ट्री खर्च आदि
सुधार की लागत X हस्तांतरण के वर्ष का लागत मुद्रा स्फीति सूचकांक B
- (ब) अर्जन की सूचक लागत = $\frac{\text{सुधार के वर्ष का लागत मुद्रा स्फीति सूचकांक}}{\text{सुधार के वर्ष का लागत मुद्रा स्फीति सूचकांक}}$ C
- (स) सुधार की सूचक लागत = $\frac{\text{सुधार की लागत X हस्तांतरण के वर्ष का लागत मुद्रा स्फीति सूचकांक}}{\text{सुधार के वर्ष का लागत मुद्रा स्फीति सूचकांक}}$ D
- (3) सकल दीर्घ अवधि पूंजी अभिलाभ ($X = A - B - C - D$) X
- (4) घटाएं धारा 54 / 54B / 54D / 54 EC / 54F / 54G – के तहत मान्य मुक्तियां E
- (5) कर योग्य दीर्घकालिक पूंजी अभिलाभ (Long Term Capital Gain) ($Y = X - E$) Y

19.4 પૂંજી અભિલાભોં સે મુક્તિયો Exemption from Capital Gains

- ઉ/S 54 રિહાયશી મકાન સમ્પત્તિ કે હસ્તાંતરણ સે દીર્ઘકાળિક પૂંજી અભિલાભ:
- યદિ વ્યક્તિ યા HUF કરદાતા ને (Individual, HUF) હસ્તાંતરણ કે દિનાંક સે 1 વર્ષ પૂર્વ યા 2 વર્ષ કે અંદર (બાદ), ભારત મેં એક મકાન ખરીદા હો યા 3 વર્ષોં કે અંદર ભારત મેં એક નયે મકાન કા નિર્માણ કરાયા હો, તો કરમુક્ત રાશિ = મકાન ખરીદને/નિર્માણ મેં ખર્ચ કી ગઈ રાશિ યા હસ્તાંતરણ સે પૂંજી અભિલાભ કી રાશિ, જો કમ હો હો।
- ઉ/S 54B કૃષિ ભૂમિ કે હસ્તાંતરણ સે અલ્પકાળીન/દીર્ઘકાળિક પૂંજી અભિલાભ:
- યદિ વ્યક્તિ કરદાતા (Individual), કૃષિ ભૂમિ કે હસ્તાંતરણ દિનાંક સે 2 વર્ષ કે અંદર અન્ય કૃષિ ભૂમિ કય કિયા હો તો –
- કરમુક્ત રાશિ = અન્ય કૃષિ ભૂમિ કા કય મૂલ્ય યા હસ્તાંતરણ સે પૂંજી અભિલાભ કી રાશિ, જો કમ હો
- ઉ/S 54D ઓદ્યોગિક ઉપકમ ભવન યા ભૂમિ સે અનિવાર્ય અધિગ્રહણસે અલ્પકાળિક/દીર્ઘકાળિક પૂંજી અભિલાભ :
- યદિ કરદાતા હસ્તાંતરણ કે દિનાંક સે 3 વર્ષોં કે અંદર ઓદ્યોગિક ઉદ્દેશ્યોં હેતુ જમીન યા ભવન કય કર પુર્નનિવેશ કરતા હૈ તો,
- કરમુક્ત રાશિ = પુર્નનિવેશ કી રાશિ યા પૂંજી અભિલાભ, જો કમ હો।
- ઉ/S 54EC દિનાંક 01 અપ્રેલ 2000 કે બાદ, કિસી ભી પ્રકાર કે પૂંજી સંપત્તિ કે હસ્તાંતરણ સે પ્રાપ્ત દીર્ઘકાળિક પૂંજી અભિલાભ હસ્તાંતરણ કે દિનાંક સે 6 માહ કે અંદર ગ્રામીણ વિદ્યુતીકરણ નિગમ (REC) યા ભારતીય રાષ્ટ્રીય રાજમાર્ગ પ્રાધિકરણ (NHAI) કે નિર્ધારિત બાણ મેં 3 વર્ષ કે લાંક ઇન અવધિ કે સાથ, નિવેશ કિયા જાય તો કરમુક્ત રાશિ = નિવેશ કી રાશિ, યા પૂંજી અભિલાભ, જો કમ હો। દિનાંક 01.04.2006 સે નિવેશ કી અધિકતમ સીમા પ્રતિ નિવેશક 50 લાખ રૂપએ તક નિર્ધારિત કી ગઈ હૈ। યદિ 3 વર્ષ કે પહલે, યદિ કિસી વર્ષ મેં બાણ વિક્રય કર દિયે જાતે હૈનું યા ઋણ લિયા જાતા હૈ તો ઉસી વર્ષ મેં હી, ઇસ મદ મેં પ્રાપ્ત રાશિ કરયોગ્ય હો જાવેગી।
- ઉ/S 54F રિહાયશી મકાન કે અલાવા કિસી અન્ય સમ્પત્તિ કે હસ્તાંતરણ સે હોને વાલે દીર્ઘકાળિક પૂંજી અભિલાભ :
- હસ્તાંતરણ દિનાંક સે પહલે, 1 વર્ષ કે દૌરાન યા હસ્તાંતરણ દિનાંક કે બાદ, 2 વર્ષ કે અંદર ભારત મેં કોઈ એક મકાન ખરીદા હો યા 3 વર્ષ કે અંદર ભારત મેં એક આવાસીય મકાન કા નિર્માણ કરાયા ગયા હો તથા હસ્તાંતરિત સમ્પત્તિ કા વિક્રય મૂલ્ય, મકાન ખરીદને/નિર્માણ કરને મેં ખર્ચ કી ગઈ રાશિ કે બરાબર યા કમ હો તો સંપૂર્ણ પૂંજી લાભ છૂટ યોગ્ય, પરન્તુ અધિક હોને પર
- પૂંજી અભિલાભ X નયે મકાન કે નિર્માણ / કય મેં ખર્ચ
- કર મુક્ત રાશિ = સંપત્તિ કે હસ્તાંતરણ સે પ્રાપ્ત રાશિ
- ઉ/S 54, 54B, 54D, 54F – કે તહેત, કરોં સે મુક્તિયો નિન્મ શર્તોં કે તહેત માન્ય હોગી:
- યદિ નર્ઝ સંપત્તિ મેં નિવેશ ઉસી વિત્તીય વર્ષ મેં કરના સંભવ ના હો તો, ધારા 139(1) કે તહેત રિટર્ન દાખિલ કરને કી નિર્ધારિત તિથિ સે પહલે, કિસી ભી રાષ્ટ્રીયકૃત બેંક મેં, પૂંજી લાભ ખાતા નિવેશ યોજના 1988 મેં, ખાતા ખોલકર પૂંજી લાભ કી રાશિ કો જમા કરવાના આવશ્યક હૈ। નિર્ધારિત તિથિ કે સમાપ્ત હોને કે પૂર્વ નર્ઝ સંપત્તિ મેં નિવેશ નહી કિયા જા સકા, તો નિર્ધારિત અવધિ સમાપ્ત હોને કે વિત્તીય વર્ષ મેં, જમા રાશિ કો, પૂંજી લાભ માનતે હુએ કર દેય હોંગે। જમા રાશિ પર બ્યાજ ભી નિયમાનુસાર પ્રાપ્ત હોંગે।
 - પૂંજી લાભ કી રાશિ સે નવીન સંપત્તિ કે કય/નિર્માણ કે દિનાંક સે, કમ સે કમ તીન વર્ષ તક નવીન સંપત્તિ કો કરદાતા કે સ્વામિત્વ મેં રહના આવશ્યક હૈ। અર્થાત્ નવીન સંપત્તિ કા વિક્રય 3 વર્ષ પશ્ચાત હી સંભવ તથા ઇન સંપત્તિયોં કે વિરુદ્ધ ઋણ નહી લિયા જા સકતા, અન્યથા જિસ વર્ષ ઐસા કિયા જાવેગા, ઉસી વર્ષ મેં ઇસ મદ મેં પ્રાપ્ત રાશિ કરયોગ્ય હોગી।